

ارزیابی عملکرد صنعت بیمه کشور در بازار سرمایه

دکتر سیدمحمد عباس زادگان^(۱)

چکیده

مؤسسات بیمه تجاری از جمله نهادهای مالی هستند که در کنار توسعه موثر در تامین امنیت اقتصادی سرمایه در ایجاد منابع مالی در فواصل زمانی دریافت حق بیمه و پرداخت خسارت‌ها، به خصوص در بیمه‌های بلندمدت می‌توانند موجب تحرک و پویایی و توسعه بازارهای مالی شوند و با انباشت سرمایه و مدیریت روزآمد آنها زمینه‌های لازم را برای رشد اقتصاد مولد فراهم کنند.

برای آن که بتوانیم تصویر واقعی از عملکرد صنعت بیمه و آثار آن در بازار سرمایه در کشور ارائه دهیم، لازم است نخست مقایسه‌ای تطبیقی در شاخص‌های ارزیابی مالی صنعت بیمه کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه با صنعت بیمه در ایران داشته باشیم.

به طور کلی شاخص‌های میزان کل حق بیمه دریافتی، ضریب نفوذ بیمه (نسبت حق بیمه به تولید ناخالص داخلی)، حق بیمه سرانه، درصد مرماه‌گذاری به کل دارایی‌ها، سهم حق بیمه‌های کسب شده در بازار بیمه‌های اموال و اشخاص به تفکیک و تعداد شرکت‌های بیمه فعال اعم از داخلی و اتکایی از عوامل مهم توسعه یافتگی بازار بیمه در هر کشور محسوب می‌شوند.

کشورهای توسعه یافته‌ای که صنعت بیمه آنها در طی سال‌های ۱۳۶۷-۱۳۷۶ بررسی شدند عبارت‌اند از: آمریکا، آلمان، هلند، انگلستان، ژاپن، فرانسه، سوئیس، دانمارک،

۱. عضو هیأت علمی دانشگاه شهید بهشتی و مدیر عامل شرکت سهامی بیمه ایران.

نروژ، سوئد و کشورهای در حال توسعه: سنگاپور، کره جنوبی، مالزی، مصر، ترکیه، تایلند، اندونزی، پاکستان، مکزیک و تایوان.

در طی یک دوره بررسی ده ساله منتهی به سال ۱۳۷۶ که بخش مطالعات انجمن بیمه‌گران لندن صورت داده است صنعت بیمه کشورهای مختلف براساس شاخص‌های ارزیابی بررسی شده است.

واژگان کلیدی

صنعت بیمه، بازار سرمایه، اقتصاد مولد، حق بیمه، تولید ناخالص داخلی، بیمه اموال و اشخاص.

مقدمه

نظریه پردازان و محققان علم اقتصاد اتفاق نظر دارند به طور کلی تحرکات اقتصادی از دو بخش فعالیت‌های مالی و فعالیت‌های تولیدی متأثر می‌شوند. ارتباط و مراوده تنگاتنگی که بین این دو بخش در فرایندهای مختلف وجود دارد، ساختار اقتصادی هر کشوری را تشکیل می‌دهند. براساس مبانی نظری و نتایج حاصل از تحقیقات انجام گرفته در زمینه ارتباط بین بخش مالی و بخش تولید در اقتصاد، نه تنها فرضیه تأثیر مثبت و معنی دار توسعه مالی بر رشد و توسعه اقتصادی تأیید می‌شود بلکه در رابطه علی متقابل بین این دو بخش تقدم با رشد بازارهای مالی است. نتایج تحقیقات بیانگر این واقعیت است که در کشورهای در حال توسعه برای دستیابی به رشد واقعی و توسعه منطقی اقتصاد باید در مکانیزم فعالیت بازارهای مالی از طریق رفع موانع و مشکلات تجدید نظر شود.

در بخش مالی بازارهای سرمایه و پول متفقاً به رفع نیازهای کوتاه مدت، میان مدت و بلندمدت بنگاه‌های اقتصادی می‌پردازند لیکن به لحاظ ماهیت فعالیت‌های تولیدی که عمدتاً زمان بر هستند و فرایند طولانی‌تری دارند نقش بازار سرمایه مؤثرتر و از اولویت بیشتری نسبت به بازار پول برخوردار است. به همین علت در اغلب کشورهای توسعه یافته که بازارهای مالی سازمان یافته دارند حجم فعالیت و نقش بازار سرمایه به مراتب از بازار پول گسترده‌تر است. این موضوع در کشورهای در حال توسعه که غالباً نقش دولت در فعالیت‌های مالی عمده‌تر است، بر عکس است به نحوی که در این کشورها بازار پول ارجح‌تر از بازار سرمایه است و همین امر یکی از موانع اصلی توسعه

بازار سرمایه و به عنوان یک ضعف در نظام اقتصادی این کشورها مطرح است. در این زمینه، اقتصاد ایران در دهه‌های گذشته به لحاظ عدم تنوع ابزارهای مالی و عدم شفافیت بازارها و ساختارهای نامناسب سازمانی و همچنین فقدان شرایط جدی و سالم از یک فعالیت مالی کارآمد و پویا برای تجهیز و تخصیص بهینه منابع بهره‌مند نبوده لذا پیش بینی برنامه‌ای بلندمدت برای توسعه بازارهای مالی و بالمآل تحقق آنها به طور کامل میسر نشده است.

مؤسسات بیمه تجاری از جمله نهادهای مالی هستند که در کنار نقش مؤثر در تأمین امنیت اقتصادی سرمایه در ایجاد منابع مالی در فواصل زمانی دریافت حق بیمه و پرداخت خسارت به خصوص در بیمه‌های بلندمدت می‌توانند موجب تحرک و پویایی و توسعه بازارهای مالی شوند و با انباشت سرمایه و مدیریت روزآمد آنها زمینه‌های لازم را برای رشد اقتصاد مولد فراهم کنند.

۱. نقش مؤسسات بیمه در بازارهای مالی کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه

برای آن که بتوانیم تصویری واقعی از عملکرد صنعت بیمه و آثار آن بر بازار سرمایه در کشور ارائه دهیم، لازم است نخست مقایسه‌ای تطبیقی در شاخص‌های ارزیابی مالی صنعت بیمه کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه با صنعت بیمه در ایران انجام دهیم. به طور کلی شاخص‌های میزان کل حق بیمه دریافتی، ضریب نفوذ بیمه‌ای (نسبت حق بیمه به تولید ناخالص داخلی)، حق بیمه سرانه، درصد سرمایه‌گذاری‌ها به کل دارایی‌ها، سهم حق بیمه‌های کسب شده در بازار بیمه‌های اموال و اشخاص به تفکیک و تعداد شرکت‌های بیمه فعال اعم از داخلی و اتکایی از عوامل مهم توسعه یافتگی بازار بیمه در هر کشور محسوب می‌شوند.

کشورهای توسعه یافته‌ای که در این مطالعه صنعت بیمه آنها در طی سال‌های ۱۳۶۷-۱۳۷۶ مورد بررسی قرار گرفته‌اند شامل آمریکا، آلمان، هلند، انگلستان، ژاپن، فرانسه، سوئیس، دانمارک، نروژ، سوئد و کشورهای در حال توسعه شامل سنگاپور، کره جنوبی، مالزی، مصر، ترکیه، تایلند، اندونزی، پاکستان، مکزیک و تایوان می‌باشند. در طی یک دوره بررسی ده ساله منتهی به سال ۱۳۷۶ که توسط بخش مطالعات

انجمن بیمه‌گران لندن صورت گرفته است صنعت بیمه کشورهای مختلف براساس شاخص‌های ارزیابی بررسی و نتایج به شرح زیر اعلام گردیده است:

الف) کشورهای توسعه یافته

متوسط میزان حق بیمه دریافتی ۱۴۲۲۰ میلیون دلار، سرانه حق بیمه ۳۴۱۳ دلار، ضریب نفوذ بیمه‌ای ۷/۵۲ درصد، سهم بازار بیمه‌های اموال ۴۸/۶ درصد و سهم بازار در بیمه‌های اشخاص ۵۱/۴ درصد است.

ب) کشورهای در حال توسعه

متوسط میزان حق بیمه دریافتی ۸۲۰۱/۹ میلیون دلار، متوسط سرانه حق بیمه ۲۷۲/۷ دلار، ضریب نفوذ بیمه‌ای ۴/۰۲ درصد و سهم بیمه‌های زندگی ۵۴/۲ درصد و سهم بیمه‌های غیر زندگی ۴۵/۸ درصد از بازار بیمه است. در کشورهای توسعه یافته شرکت‌های بیمه به طور متوسط ۷۹ درصد از دارایی‌های خود را به بازار سرمایه تزریق کرده‌اند و تنها ۵/۲ درصد از این دارایی‌ها به صورت وجوه نقدی یا اداره شده نزد بانک‌ها سپرده‌گذاری شده است. حال آن‌که در کشورهای در حال توسعه مورد بررسی معادل ۴۳/۵ درصد از دارایی‌ها در بازار سرمایه وارد شده و معادل ۲۵/۵ درصد از آنها به صورت وجوه نقدی و سپرده نزد بانک‌ها نگهداری می‌شود.

سهم صنعت بیمه در پس انداز ملی کشورهای توسعه یافته مورد بررسی حدود ۳۲ درصد و این سهم در کشورهای در حال توسعه در مدت مشابه معادل ۱۲ درصد است. مقایسه این نسبت‌ها بیانگر آن است که نگرش‌های مدیریت دارایی‌ها در این دو گروه از کشورها اختلاف زیادی با یکدیگر دارند.

ضریب نفوذ بیمه‌ای در کشورهای توسعه یافته که به عنوان مهم‌ترین عامل تعیین کننده سهم صنعت بیمه در اقتصاد ملی است، به طور نسبی ۹۵ درصد از کشورهای در حال توسعه بیشتر است و این نسبت نشان دهنده پویایی و بهینه شدن نقش مؤثر شرکت‌های بیمه در بازارهای مالی این کشورهاست.

۲. ارزیابی عملکرد صنعت بیمه در ایران در سالهای مورد بررسی (۱۳۶۷-۱۳۷۶)

براساس آمار و اطلاعات اخذ شده از شرکت‌های بیمه موجود کشور کل متوسط حق

بیمه دریافتی ۱۶۵/۹ میلیون دلار و حق بیمه سرانه ۲/۸۵ دلار بوده است. طی این مدت ضریب نفوذ بیمه‌ای ۰/۳۸ درصد و سهم بیمه‌های غیرزندگی معادل ۹۱/۱ درصد و سهم بیمه‌های زندگی معادل ۸/۹ درصد از کل بازار بیمه در ایران بوده است. جدول زیر تصویری کلی از عملکرد صنعت بیمه در ایران را طی سال‌های ۱۳۶۷-۱۳۷۶ نشان می‌دهد.

آمار عملکرد صنعت بیمه کشور طی سال‌های ۱۳۶۷ تا ۱۳۷۸ بر اساس شاخص‌های توسعه یافتگی

عنوان سال	حق بیمه کسب شده (میلیون دلار)	حق بیمه سرانه (دلار)	نسبت حق بیمه به تولید ناخالص داخلی (درصد)	سهم حق بیمه‌های غیرزندگی (درصد)	سهم حق بیمه‌های زندگی (درصد)
۱۳۶۷	۴۵	۰/۹	۰/۲۱	۹۱	۹
۱۳۶۸	۵۶	۱	۰/۲۵	۸۷	۱۳
۱۳۶۹	۷۶	۱/۴	۰/۳۰	۸۹	۱۱
۱۳۷۰	۱۱۱	۱/۹	۰/۳۲	۹۰	۱۰
۱۳۷۱	۱۵۱	۲/۷	۰/۳۵	۹۱	۹
۱۳۷۲	۲۱۰	۳/۷	۰/۴۰	۹۳	۷
۱۳۷۳	۱۸۴	۳/۲	۰/۴۰	۹۲	۸
۱۳۷۴	۲۱۹	۳/۷	۰/۴۷	۹۳	۷
۱۳۷۵	۲۸۵	۴/۷	۰/۵۲	۹۴	۶
۱۳۷۶	۳۲۲	۵/۳	۰/۵۵	۹۱	۹
متوسط	۱۶۵/۹	۲/۸۵	۰/۳۸	۹۱/۱	۸/۹

توجه به ترکیب دارایی‌های پنج شرکت بیمه فعال در کشور بیانگر سهم بسیار اندک صنعت بیمه در بازار سرمایه است. سهم سرمایه‌گذاری‌ها از ۱/۱ درصد در سال ۱۳۶۷ به بالاترین رقم خود یعنی ۱۱/۸ درصد در سال ۱۳۷۵ رسید و با کاهش چشمگیری معادل ۴/۸ درصد در پایان سال ۱۳۷۶ رسید، در حالی که سهم نقدینگی و وجوهی که در بانک‌ها سپرده‌گذاری شده است به طور نسبی ۸۱ درصد از کل دارایی‌های صنعت بیمه را به خود اختصاص داده است. شاخص نفوذ بیمه‌ای به ترتیب در سال‌های مورد

بررسی از ۰/۲۱ درصد در سال ۱۳۶۷ به ۰/۵۵ درصد در سال ۱۳۷۶ افزایش یافته و این روند نیز تاکنون ادامه یافته است، اما در هر حال در طی دوره بررسی همواره کوچک‌تر از یک واحد بوده و در بهترین شرایط به نیم درصد رسیده است.

میزان حق بیمه کسب شده در سال ۱۳۵۷ معادل ۳۶۴ میلیون دلار، سرانه حق بیمه ۱۰ دلار و ضریب نفوذ بیمه‌ای ۰/۵۳ درصد و سهم بیمه‌های غیرزندگی ۹۶ درصد و سهم بیمه‌های زندگی ۴ درصد از کل بازار بوده است.

بر اساس شاخص‌های عمده فروشی متوسط نرخ بازگشت سود حاصل از سپرده گذاری‌ها در مجموع پایین‌تر از نرخ تورم است و به طور نسبی فقط ۴ درصد از دارایی‌های صنعت بیمه در بازار مالی سرمایه وارد شده است که البته نرخ بازده این سرمایه‌گذاری‌ها در مقایسه با بازار بورس از نرخ رشد کمتری برخوردار بوده است.

بر طبق معیارهای آماری ارائه شده در مقام مقایسه صنعت بیمه ایران، متوسط حق بیمه‌های دریافتی تنها در حدود ۰/۰۰۱۲ حق بیمه کشورهای توسعه یافته و ۰/۰۲ درصد کشورهای در حال توسعه در سال‌های مورد بررسی بوده است، شاخص حق بیمه سرانه در کشور معادل هشت در ده هزار (۰/۰۰۰۸) رقم در کشورهای توسعه یافته و ۰/۰۱۷ (هفده هزارم درصد) در کشورهای در حال توسعه می‌باشد.

ضریب نفوذ بیمه‌ای که در کشورهای توسعه یافته معادل ۷/۵۲ درصد و در کشورهای در حال توسعه معادل ۴/۰۲ درصد است، در ایران این ضریب معادل ۰/۳۳ درصد بوده است. بدین ترتیب نفوذ پذیری بیمه در ایران ۲۳ برابر کمتر از کشورهای توسعه یافته و ۱۲ برابر کمتر از کشورهای در حال توسعه مشابه است.

نتیجه‌گیری و ارائه طرح

دست‌آورد مطالعات و تحقیقات کاربردی بیانگر تأثیر مثبت و معنی‌دار توسعه بازار سرمایه در رشد اقتصاد ملی است، به طوری که بدون داشتن بازار مالی رقابتی و مولد در اختیار داشتن اقتصادی توسعه یافته دور از ذهن است. واقعیت این است که اقتصاد کشور هنوز از اولویت‌ها و مزایای بازارهای مالی مطلوب که پاسخگوی نیازهای واقعی در اقتصاد کلان باشد محروم است و این امر باید در برنامه‌های آینده توسعه کشور به طور جدی ملاحظه شود. در این زمینه خوشبختانه با جدیت‌ها و پیگیری‌های مسئولان صنعت بیمه کشور و با تصویب قانون تأسیس مؤسسات بیمه غیردولتی در شهربور

۱۳۸۰ در مجلس شورای اسلامی و تأیید شورای نگهبان گام مؤثری در کاهش محرومیت‌ها برداشته شده است اما باید ابزارهای لازم در جهت اجرا و نیل به اثرگذاری محسوس صنعت بیمه در بازار سرمایه به کار گرفته شود.

با توجه به بررسی‌های عینی به عمل آمده و مقایسه شاخص‌های تحقق یافته در صنعت بیمه با سایر کشورهای مشابه، نیاز به تحرک و جهش سازمان یافته‌ای برای حضور در بازار سرمایه در ایران احساس می‌شود. عملکرد صنعت بیمه باید در فرایند توسعه بازار زمینه یک تعامل جدی، منطقی و پویا در ارائه خدمات مناسب را فراهم آورد تا ضمن ایجاد حاشیه امن برای حفظ ثروت‌های ملی، تضمین سرمایه‌گذاری‌ها و ایجاد اعتبار در مبادلات تجاری سهم حق بیمه سرانه و شاخص نفوذ بیمه‌ای نیز افزایش یابد. این مهم در صورتی میسر می‌شود که با فراهم کردن بسترهای مناسب عرضه خدمات، شرایط رقابتی سالم و جدی بر بازار بیمه کشور سایه افکند و شرکت‌های بیمه در فضای شفاف به شکل منطقی و هوشمندانه فعالیت کنند.

منابع

۱. ترازنامه و صورت‌های مالی شرکت‌های بیمه ایران، آسیا، البرز و دانا بین سال‌های ۱۳۵۶ تا ۱۳۷۶.
۲. بررسی بازار سرمایه در رابطه با توسعه صنعتی کشور، مؤسسه عالی پژوهش و برنامه‌ریزی توسعه، سال ۱۳۷۵. *گروه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*
۳. دفتر بررسی‌های اقتصادی مجلس شورای اسلامی، مجله پژوهش مجلس، شماره ۲۱، سال ۱۳۷۵.
۴. قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی - اجتماعی - فرهنگی کشور.
۵. سیگما، شماره‌های مختلف.

پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی